

Rimska 8
SI - 1000 Ljubljana
Slovenija
Tel.: + 386 1 2 000 250
Fax: + 386 1 2 000 260

Pravno-informacijski center nevladnih organizacij – PIC
Metelkova 6, 1000 Ljubljana
tel. 01 521 18 88, e-pošta: pic@pic.si, splet: www.pic.si

RAZISKAVA INDEKS CIVILNE DRUŽBE AKCIJSKI NAČRT

Tatjana Rakar, Senka Š. Vrbica, Tomaž Deželan, Zinka Kolarič,
Andreja Črnak-Meglič, Mateja Nagode, Ana Matoz Ravnik

Ljubljana, maj 2010

CIVICUS, World Alliance for Citizen Participation

Republika Slovenija
Ministrstvo za javno upravo

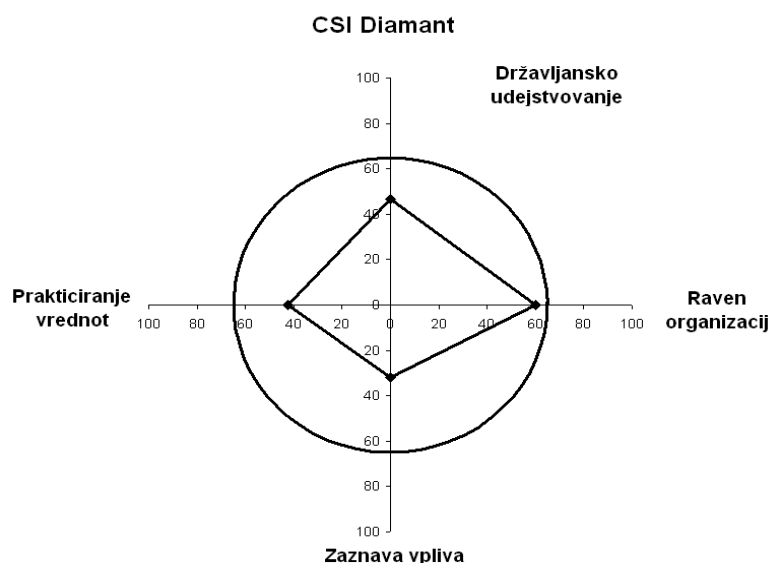
Kazalo

1 Opis projekta	3
2 Civilna družba v Sloveniji.....	4
3 Predlog aktivnosti.....	7

1 Opis projekta

Projekt Indeks civilne družbe je mednarodni akcijsko-raziskovalni projekt, katerega namen je celostna analiza stanja civilne družbe v državi. Izvaja se v sodelovanju z organizacijo CIVICUS World Alliance for Citizen Participation (<http://www.civicus.org/>) in v skladu z njeno metodologijo, ki je enotna za vse države. Kot pilotski projekt se je začel v 13 državah leta 2000, v letih od 2003 do 2006 je pri njem sodelovalo 53 držav (tudi Slovenija), v letih od 2008 do 2010 pa poteka še v 40 državah. V Sloveniji je raziskavo vodil Pravno-informacijski center nevladnih organizacij – PIC, Ljubljana v sodelovanju z Inštitutom RS za socialno varstvo ob sofinanciranju Ministrstva za javno upravo.

Glavni namen projekta je promocija in krepitev civilne družbe. Raziskovalni del projekta se nanaša na ocenjevanje stanja civilne družbe in ugotavljanje njenih prednosti in slabosti, akcijski del projekta pa je namenjen spodbujanju aktivnosti skozi ugotovljeno stanje, to je razvoju konkretnih priporočil in ukrepov za izboljšanje stanja. Stanje civilne družbe se ocenjuje skozi merjenje štirih glavnih dimenzij: *državlanskega udejstvovanja, ravni organizacij, prakticiranja vrednot v organizacijah* in *zaznave vpliva organizacij civilne družbe*. Te se nato analizirajo v smislu pete dimenzije, imenovane *zunanje okolje*, v okviru katere deluje civilna družba. Povzetek rezultatov ocenjevanja civilne družbe je mogoče prikazati v tako imenovanem diamantu civilne družbe, ki je sestavljen iz navedenih dimenzij. Ocene te raziskave za Slovenijo kažejo naslednjo sliko diamanta.

Projekt se je v Sloveniji izvajal od novembra 2008 do konca maja 2010 in vključuje tri temeljne faze. V prvi fazi je bila izvedena kvantitativna anketna raziskava med organizacijami civilne družbe in strokovnjaki izven sektorja civilne družbe, druga faza projekta je vključevala kvalitativni raziskovalni pristop v okviru izvedbe študij primera za osnovne dimenzije indeksa civilne družbe, v tretji fazi projekta pa so bili rezultati predstavljeni na regionalnih fokusnih skupinah in nacionalnem posvetu z namenom pridobitve povratnih informacij glede ključnih ugotovitev raziskave, identifikacije prednosti in slabosti civilne družbe v Sloveniji ter oblikovanja temeljnih predlogov za izboljšanje njenega položaja. Tako je bilo v okviru projekta izdelanih pet študij primera, in sicer:

- študija *Prostovoljstvo: ali prostovoljstvo v Sloveniji prispeva k družbeni blaginji?* za dimenzijo *državljsko udejstvovanje*;
- študija *Obseg, struktura in vloga/funkcija slovenskih civilnodružbenih organizacij* za dimenzijo *raven organizacij*;
- študija *Ogljični odtis slovenskih nevladnih organizacij* za dimenzijo *practiciranje vrednot*;
- študija *Vpliv civilne družbe na mladinske politike* za dimenzijo *vpliv civilne družbe*;
- študija *Odnos med organizacijami civilne družbe in državo* za dimenzijo *zunanje okolje*.

Ključne ugotovitve projekta so v strnjeni obliki predstavljene v končnem poročilu. Poročilo in analiza o stanju civilne družbe v Sloveniji ter indeks civilne družbe bodo uporabljeni tudi za mednarodno primerjavo med državami, v katerih poteka raziskava. V Sloveniji bo poročilo javno objavljeno in dostopno vsem zainteresiranim.

2 Civilna družba v Sloveniji

Raziskava je pokazala, da se prebivalci dokaj angažirajo kot člani civilnodružbenih organizacij in kot prostovoljci. Predvsem prostovoljstvo, katerega prispevek k družbeni blaginji je prepoznan skozi njegov hiter in učinkovit odziv na družbene potrebe, pa še nima širše družbene podpore, ki bi bila posledica sistemske podpore države. Dober izkoristek prostovoljske energije namreč terja dobro organizacijo, zaščito prostovoljcev in mentorsko spremljanje. To naj bi uredil Zakon o prostovoljstvu, ki so ga civilnodružbene organizacije pripravile že leta 2004, a še vedno ni v zakonodajni proceduri. Glede političnega angažiranja prebivalstva, ki je bilo tudi predmet raziskave v okviru dimenzije državljskega udejstvovanja, pa ni mogoče spregledati dejstva, da so v družbi najbolj vplivne politične stranke, medtem ko je, tudi zaradi nizkega zaupanja, v njihovo delovanje aktivno vključen izjemno majhen delež prebivalstva. Glede dimenzije, ki se nanaša na raven organizacij, še ni prišlo do bistvenih pozitivnih premikov v financiranju in zaposlenosti v sektorju civilne družbe. Število organizacij je naraslo (od leta 1996 do leta 2008 se je povečalo za 2,3-krat), delež njihovih skupnih prihodkov v bruto domačem proizvodu (BDP) pa se je v istem obdobju povečal le iz 1,92 % na 1,99 %. Delež zaposlenih v sektorju glede na vse zaposlene v državi je ostal praktično nespremenjen (0,7 %). Država torej nezadostno financira organizacije civilne družbe, skromna sredstva, ki jih civilnodružbene organizacije pridobijo iz drugih virov, predvsem iz donacij, in nenehni boj za sredstva iz javnih razpisov in posledično stalno prilagajanje razpisnim kriterijem pa zmanjšuje njihovo avtonomijo. Za dimenzijo praticiranje in promoviranje vrednot v organizacijah civilne družbe v splošnem lahko sklenemo, da v večini primerov organizacije spoštujejo predpise glede sistema demokratičnega odločanja in upravljanja, delovne predpise, kodekse ravnanja in transparentnosti ter okoljske standarde na podlagi zakonodaje, čeprav ne čutijo izrazite potrebe, da bi te vrednote in standarde samoiniciativno posebej izpostavile in promovirale. Dogaja se tudi nasprotno, da v praksi prihaja do kršitev, pogosto tudi delovno-pravnih predpisov, in to celo ob soglasju delavcev. To izhaja iz splošne finančne in s tem kadrovske podhranjenosti sektorja. Ravno zaradi finančnega preživetja se morajo organizacije pogosto podrežati na račun vrednot. Najnižja vrednost dimenzije o zaznavanju vpliva civilne družbe je najbolj očiten kazalec stanja civilne družbe v Sloveniji. Obstaja namreč jasna diskrepanca med aktivnostjo civilne družbe in njenim vplivom v družbi in na državo. Država civilne družbe ne prepozna (ali je ne želi prepoznati) kot relevantnega akterja in sogovornika. Razlogov je več, od zgodovinsko pogojene administrativne tradicije do zgolj formativne vključenosti, ki ima svojo argumentacijo predvsem v zadostitvi legitimizacije javnih politik in manku kakovostnega prispevka s strani civilne družbe. Izkrivljena motivacija države,

apatičnost državljskega telesa in sporna praksa civilne družbe grede pogosto z roko v roki v smeri njene nevtralizacije, čeprav obstaja kar nekaj svetlih izjem. Prav apatičnost civilne družbe v smislu nizkega (odsotnega) zaupanja, da lahko predstavniki dejansko vplivajo, se je skozi projekt kazala v razmeroma visoki neodzivnosti za sodelovanje tako v anketni raziskavi kot v udeležbi na regionalnih fokusnih skupinah in nacionalnem posvetu. S tem je povezan tudi odziv na razpravo o dimenziji zunanjega okolja, ki so jo udeleženci fokusnih skupin in nacionalnega posveta najtežje komentirali, pri čemer so si bili edini, da civilno družbo zaznamujeta tudi okolje kulture molka in slovenski kulturni značaj »čredništva«, ki zavirata izboljšanje položaja civilne družbe.

Prav glede dimenzije najmanjše vrednosti, to je vpliva civilne družbe, pa je treba omeniti, da so v teku postopki, ki naj bi izboljšali možnosti civilnega dialoga s strani države. Novembra 2009 je namreč državni zbor sprejel Resolucijo o normativni dejavnosti, ki določa vodila za pripravo boljših predpisov in minimalne standarde vključevanja javnosti v postopke priprave predpisov. Glede izvajanja te resolucije je CNVOS do 31. 3. 2010 naštel že 104 kršitve, vendar je pričakovati, da se bo stanje izboljšalo z uvedbo ustrezne spletne podpore državne uprave sistemu vključevanja, ki je v pripravi. Glede minimalnega postopka vključevanja javnosti, ki ga mora zagotoviti pripravljavec gradiv, se je spremenil tudi poslovnik vlade. Dobre prakse vključevanja javnosti pa se na evropski ravni zbirajo v Kodeksu dobrih praks vključevanja civilne družbe v procese odločanja, ki ga je 1. 10. 2009 sprejela konferenca mednarodnih nevladnih organizacij, Svet Evrope pa ga je uradno objavil 21. 10. 2009. Kodeks je referenčni dokument za vključevanje civilne družbe v procese odločanja, v katerem je opredeljen nabor evropskih načel in smernic za vključevanje nevladnih organizacij v procese odločanja in krepitev vključevanja državljanov v upravljanje javnih zadev, ki se bodo uveljavili v državicah članicah Sveta Evrope na lokalni in nacionalni ravni.

V splošnem lahko od leta 2005, ko je bilo v okviru projekta CIVICUS izdano prvo poročilo o stanju civilne družbe v Sloveniji, zaznamo stagnacijo sodelovanja organizacij civilne družbe z državo. Tedaj sta v sodelovanju med vlado in organizacijami civilne družbe nastajala dva pomembna dokumenta, in sicer Strategija systemskega razvoja nevladnih organizacij v Sloveniji za obdobje 2003–2008 in Sporazum o sodelovanju med nevladnimi organizacijami in Vlado Republike Slovenije za obdobje 2005–2008. Vzpostavljanje sodelovanja med vlado in nevladnimi organizacijami se je začelo pred osmimi leti, vendar se je pri oblikovanju omenjenega sporazuma tudi ustavilo. Osnutek sporazuma so namreč pripravile nevladne organizacije, do njega pa bi se morala opredeliti še vlada. Vladna stališča po posameznih poglavjih osnutka sporazuma je pripravljala medresorska delovna skupina, vendar je vlada sprejela le stališča do civilnega dialoga. Proces oblikovanja in podpisovanja sporazuma je bil tako zaustavljen. Od leta 2005 tako ni bilo večjih premikov pri zagotavljanju sistemskih pogojev za razvoj nevladnega sektorja v celoti, zagotovljeno pa je bilo financiranje mrež NVO iz evropskih strukturnih skladov prek Ministrstva za javno upravo. Dialog med vlado in nevladnimi organizacijami je znova oživel po parlamentarnih volitvah, ko so nevladne organizacije na mandatarja in koalicijske stranke naslovile poziv, naj v koalicijsko pogodbo uvrstijo tudi skrb za razvoj nevladnih organizacij. Del koalicijske pogodbe je tako namenjen tudi temu. Februarja 2009 so nevladne organizacije predsedniku vlade na njegov poziv predale memorandum, v katerem so opisale, kako lahko same prispevajo k reševanju gospodarske krize, in izrazile potrebe in pričakovanja glede razvoja nevladnega sektorja. Memorandum nevladnih organizacij je tako nov skupni dokument nevladnih organizacij, oblikovan na odprtih posvetih, ki vsebuje glavne gradnike razvoja nevladnega sektorja v prihodnjih letih. Za uskladitev odzivov vladnih resorjev na memorandum NVO, oblikovanje strategije vlade za sodelovanje z nevladnimi organizacijami za obdobje 2009–2012 ter

spremljanje in usklajevanje njenega izvajanja in druge naloge je vlada ustanovila Medresorsko delovno skupino za usklajevanje odprtih vprašanj na področju sodelovanja z nevladnimi organizacijami. Medresorska delovna skupina se je prvič sestala februarja 2010, kot prvo nalogo pa pripravlja odgovor vlade na memorandum NVO.

Eden končnih ciljev raziskave indeksa civilne družbe je bil tudi ugotoviti prednosti in slabosti civilne družbe v Sloveniji. Temu so bila namenjena srečanja v okviru regionalnih fokusnih skupin in nacionalni posvet o stanju civilne družbe v Sloveniji. Po predstavitvi raziskave in njenih izsledkov ter diamanta civilne družbe so udeleženci po posameznih dimenzijah diamanta navedli prednosti in slabosti civilne družbe.

Glede **državlanskega udejstvovanja** so bile kot glavne prednosti navedene: imamo veliko društev in smo lokalno aktivni; organizacije dobro poznajo svoja področja; smo fleksibilni; imamo možnost participativne in deliberativne demokracije; hitro se odzivamo ob kršitvah človekovih pravic in naravnih nesrečah; v okolju je viden sinergijski učinek delovanja civilne družbe; socialni kapital in vključenost ljudi se na račun aktivnosti civilne družbe povečujeta. Kot glavne slabosti pa so bile izpostavljene: nizek standard ljudi ne omogoča njihovega večjega udejstvovanja; ni vzgoje mladih za demokracijo; konformizem, strah pred morebitnimi posledicami kritičnega angažiranja na podlagi slabih izkušenj; ni dovolj povezovanja med organizacijami; organizacije civilne družbe imajo slabo podobo v primerjavi s podjetji, organizacije civilne družbe nimajo cenjenega statusa; »nezdrava« percepcija neprofitnosti organizacij civilne družbe (če je neprofitno, je gotovo prostovoljno – podcenjenost dela v sektorju); organizacije so preslabo seznanjene z možnostmi za civilni dialog; angažiranje in organizacija prostovoljstva staneta; v organizacijah so vedno isti ljudje; nekatera vodstva organizacij se povezujejo z lokalno oblastjo (klientelizem); stigmatizacija organizacij glede na vsebino dela (ukvarjanje z marginaliziranimi skupinami, kot so zasvojeni, Romi idr.).

Kar zadeva **raven organizacij**, so bile kot glavne prednosti navedene: smo dobro organizirani, motivirani in angažirani; imamo dobro organizirane strukture v regiji (dobro sprejemanje regionalnih stičišč nevladnih organizacij); ni rigidnih postopkov; mogoče je hitro in poceni ustanoviti organizacijo; ljudje se zaposlujejo na podlagi vrednot; vlada boljša delovna klima. Kot glavne slabosti pa so bile izpostavljene: ni enotnih meril za delovanje organizacij v javnem interesu; obstoječe financiranje ne omogoča razvoja; v Sloveniji ni živega sistema, tj. prakse donacij; organizacije so prisiljene prilagajati vsebino dela financiranju; zlasti v lokalni skupnosti ni avtonomije organizacij zaradi direktive financerjev, tj. lokalnih skupnosti; prek razpisov so dostopna predvsem sredstva za vsebino dela, ne pa tudi za infrastrukturo organizacije; nelojalna konkurenca med sektorji pri razpisih (razpisi dajejo pogosto možnost prijave subjektom iz različnih sektorjev, kar onemogoča organizacije civilne družbe); narašča problem birokratizacije (razmerje med višino pridobljenih finančnih sredstev na razpisu in potrebno birokratizacijo za prijavo in izvedbo ni življenjsko oziroma proporcionalno); zaradi nestabilnega financiranja kader (strokovnjaki) odhaja, tako tudi ni mogoče zagotoviti dolgoročne kadrovske stabilnosti; prisoten je nepotizem; premalo je mednarodnih povezav (razen mladinskih organizacij ni vidnejših).

Glede **prakticiranja vrednot** so bile kot glavne prednosti navedene: promoviranje pozitivnih vrednot je imanentno sektorju civilne družbe; dobrobit družbe je stvar dnevnega angažiranja civilne družbe; vrednote laže uveljavljamo; smo bolj senzibilizirani (kader je motiviran) in upoštevamo vrednote organizacij; vpeljava sistema kakovosti med organizacijami civilne družbe je dobra. Kot glavne slabosti pa so bile izpostavljene: zaradi finančnega preživetja se

je treba prilagajati na račun vrednot; v društvih člani pogosto malo participirajo pri demokratičnem vodenju; pogosto se struktura organizacije težko spreminja; zaradi kadrovske podhranjenosti pogosto prevlada volja ozkega kroga ljudi; nižji standard pravic zaposlenih (pogosto ob soglasju zaposlenih); apatičnost, pasivnost; pomanjkanje interesa za vključevanje novih energij; ni dovolj samokritičnosti; pomanjkanje družbene odgovornosti (ustanovitev organizacije zgolj zaradi črpanja razpoložljivih sredstev).

Glede **zaznave vpliva** so bile kot glavne prednosti navedene: organizacije civilne družbe poznamo družbene potrebe in smo v stiku z lokalnim okoljem; želimo in smo pripravljeni sodelovati v civilnem dialogu, znamo pripraviti argumentacijo. Kot glavne slabosti pa so bile izpostavljene: boj za preživetje organizacij onemogoča širše angažiranje; neodzivnost države na pobude in predloge civilne družbe – kljub angažiranju civilne družbe pri dajanju predlogov in pobud ni dejanskega vpliva, ker jih država zakonsko ni dolžna upoštevati; odvisnost od financiranja slabi angažiranost zaradi strahu pred posledicami zmanjšanja oziroma ukinitve financiranja; vlada nezaupanje v državo; strahospoštovanje do direktiv EU; ne znamo dobro predstaviti svojih predlogov (potrebujemo dober marketing in lobiranje); disonanca potreb (organizacije prepoznavajo potrebe uporabnikov, država pa temu ne sledi); premalo je prenosa javnih funkcij na organizacije civilne družbe; organizacije bi morale bolj kontinuirano razvijati dejavnosti in ne podlegati nekritičnemu pridobivanju sredstev (podrežati vsebine financiranju).

Glede dimenzije **zunanje okolje** pa so tako udeleženci regionalnih fokusnih skupin kot nacionalne konference s težavo opredelili morebitne prednosti in slabosti, kar je verjetno posledica dejstva, da živijo v tem okolju, ki ga je težko primerjati z drugimi okolji. Tako je bila kot bistvena značilnost izpostavljena kultura molka, ki je tudi posledica slovenske miselnosti («čredništva»). Dodatno je bilo izpostavljeno, da mehanizmi Evropske unije zamegljujejo situacijo (preglednost institutov) tako med državnimi uradniki kot med civilno družbo.

3 Predlog aktivnosti

Raziskava je pokazala, da se glede na glavna indikatorja, ki omogočata identifikacijo točke, na kateri se rast sektorja preoblikuje v njegov razvoj (to sta povečevanje finančne moči civilnodružbenega sektorja in na njej temelječa profesionalizacija sektorja), ta glede na predstavljene podatke v Sloveniji še ni začel. Za izboljšanje položaja organizacij civilne družbe bi morala država poleg povečanja javnih sredstev za civilnodružbeni sektor z različnimi ukrepi in zakonodajo spodbuditi tudi njegovo financiranje iz drugih nejavnih virov, predvsem iz zasebnih donacij posameznikov in podjetij, s čimer bi se povečala tudi avtonomija sektorja, ki bi tako pridobil večjo neodvisnost. Da bi se te spremembe lahko uveljavile, potrebujeta vladna in nevladna stran jasno izdelane razvojne strategije za razvoj sektorja civilne družbe, doseči pa morata tudi medsebojni konsenz. Predpogoj za to pa je povečanje stopnje civilnega dialoga v Sloveniji. Samo civilne družbe, ki bo okrepila svoje mreže in vzpostavila boljše komuniciranje, država ne bo mogla ignorirati, temveč bo morala preseči trenutno nesposobno politiko do nje. In le taka civilna družba bo zmogla aktivirati tudi apatično državljansko telo.

Konkretno so bili na podlagi ugotovljenih prednosti in slabosti civilne družbe na nacionalni konferenci oblikovani končni predlogi aktivnosti za izboljšanje stanja civilne družbe.

Glede **državlanskega udejstvovanja** so bili oblikovani naslednji predlogi (predloge 1–5 so udeleženci izpostavili kot prioritete):

1. razširitev pojma demokracije v praksi (ne samo parlamentarna, temveč tudi participativna in deliberativna demokracija): državljani se premalo zavedajo, da demokracija ni zgolj parlamentarna, temveč obstajata tudi možnosti participativne in deliberativne demokracije; v tem smislu je treba povečati aktivnosti civilne družbe za osveščanje prebivalstva;
2. premostitev političnega deficita (politične stranke predstavljajo majhen delež glede na vse organizacije civilne družbe): potrebna je boljša organiziranost civilne družbe; glede na celoten obseg državlanskega udejstvovanja je delež prebivalcev, ki se angažira v političnih strankah, neznamenit (tudi kot posledica nezaupanja v politične stranke), vpliv političnih strank pa je v družbi prevladujoč; skozi druge oblike demokracije bi bilo treba preseči ta deficit;
3. opolnomočenje civilnodružbenih organizacij (povečevanje kompetentnosti s strokovnjaki in povezovanjem z akademsko sfero): strokovnjaki, akademiki, intelektualci so tisti del družbe, ki bolje pozna razmere v družbi, zato je tudi bolj odgovoren, da prispeva svoje znanje h konstruktivnim dejavnostim civilne družbe;
4. izboljšanje medijske podobe civilne družbe: medijska podoba civilne družbe ni dobra in civilna družba si doslej ni posebej prizadevala za njeno izboljšanje, kar je nujno za pridobitev naklonjenosti prebivalstva;
5. dolgoročno načrtovanje razvoja sektorja civilne družbe: za doseganje dolgoročnih ciljev in sprememb v stanju civilne družbe je nujno, da si civilna družba (prek svojih povezav) zastavi dolgoročne strateške cilje, ki bodo vodilo pri delovanju;
6. izboljšanje vzgoje za državljansko odgovornost in pravice: razlog za razmeroma veliko pasivnost glede državlanskega udejstvovanja je tudi v pomanjkanju vzgoje za državljansko odgovornost in pravice; posamezniki kot sestavni deli družbe se premalo zavedajo (so)odgovornosti za stanje v družbi;
7. krepitev povezovanja civilnodružbenih organizacij: nadaljnje vertikalno in horizontalno povezovanje organizacij civilne družbe je nujno za krepitev civilnega dialoga;
8. krepitev podpornih struktur organizacij civilne družbe v obliki agencije oziroma sklada za nevladne organizacije: za zastopanje interesov in podporo celotnemu sektorju civilne družbe bi bilo treba vzpostaviti nacionalno agencijo ali sklad, kar si sektor že dolga leta neuspešno prizadeva;
9. zagotavljanje pogojev za organizacijo in razvoj prostovoljstva (vzpostavitev statusa prostovoljca): nujen je sprejem Zakona o prostovoljstvu, ki bo to dejavnost opredelil kot pomembno družbeno vrednoto, zagotovil prostovoljcem osnovne pravice ter ponudil prostovoljskim organizacijam sistemsko in materialno podporo za izvajanje in razvoj prostovoljstva tako na nacionalni kot lokalni ravni; prostovoljsko delo je treba začeti tudi sistematično evidentirati in vrednotiti; upoštevati se mora kot materialni prispevek organizacije pri izvedbi projektov;
10. permanentno odzivanje civilne družbe in vključevanje v pripravo predpisov in odločanje: kljub apatičnosti in neuspehom je potrebno kontinuirano in strokovno odzivanje in vključevanje v procese odločanja in priprave predpisov;
11. spodbujanje kritičnega mišljenja in izražanja na ravni posameznika: to je posebej pomembno v razvoju državljanske in družbene odgovornosti posameznika in teži k prekinitvi kulture molka.

Glede dimenzije **raven organizacij** so bili oblikovani naslednji predlogi (predloge 1–7 so udeleženci izpostavili kot prioritete):

1. določitev enotnih meril za delovanje organizacij v javnem interesu: ta osnovni pogoj, ki bi ga morala država zagotoviti (zdaj so statusi delovanja v javnem interesu zelo različno urejeni), bi pomenil bistveni prispevek h krepitvi družbeno odgovornega dela organizacij civilne družbe; to bi tudi omogočalo razporeditev javnih sredstev na vseh javno koristnih področjih delovanja civilne družbe;
2. vzpostavitev sklada za nevladne organizacije, ki bo zagotavljal učinkovitejše financiranje organizacij in sofinanciranje, ko je treba pridobiti dodatna finančna sredstva za izvedbo projektov: organizacije izrazito slabi projektno financiranje, pri katerem morajo praviloma del sredstev zagotoviti same ali morajo daljši čas poteka projekta tega same financirati, saj se plačila (tudi z zamudo) realizirajo pozneje, česar organizacije ne morejo premostiti in zato zajedajo lastno substanco ter na koncu propadejo; sklad bi premostil tovrstne luknje v gotovinskem toku;
3. povečanje donacij s spremembo Zakona o ustanovah in davčne zakonodaje: deficit donatorskega financiranja dodatno slabi organizacije, zaradi česar so finančno odvisne od javnih financerjev; za izboljšanje stanja bi bilo treba najprej ustvariti stimulatívno zakonsko podlago za donatorje;
4. zamenjava kratkoročnega z dolgoročnim programskim financiranjem organizacij civilne družbe: kažejo se izrazite slabosti zgolj letnega financiranja skozi razpise, saj je ob finančni in kadroviski podhranjenosti in nekontinuiranem financiranju projekt z ustrežno strokovno kadrovisko podporo težko zagnati, po izvedbi pa pridobljenega znanja in kadrov ni mogoče izkoristiti za nadaljnje delo (znanje in vložek v kadre se izgubita); zato je nujno dolgoročno programsko financiranje z vnaprej zagotovljenimi sredstvi;
5. povečanje družbeno odgovornih partnerstev med organizacijami civilne družbe in podjetji: nujne so dobre, konstruktívne in zdrave povezave med organizacijami civilne družbe in gospodarskimi subjekti, saj bi se s tem okrepila družbena odgovornost obojih in moč organizacij civilne družbe;
6. sprememba Zakona o zavodih (ločitev od javnih zavodov) za zmanjšanje zahtev glede delovanja zavodov, ki so nevladne organizacije: veliko organizacij civilne družbe je organiziranih kot zavod, zato zanje veljajo enako stroga pravila kot za zavode, ki so javni zavodi – organizacijam civilne družbe bi bilo treba olajšati poslovanje;
7. vzpostavljanje možnosti za zaposlovanje: ne samo s kontinuiranim financiranjem, temveč tudi z drugimi ukrepi bi morala država spodbujati zaposlovanje v organizacijah civilne družbe;
8. spodbujanje mednarodnega povezovanja in povezovanja za skupno infrastrukturo: opazen je deficit mednarodnega povezovanja, ki organizacije prikrajša za izkušnje in primere dobrih tujih praks, ki bi jih lahko uporabile pri svojem delovanju, zato je nujno okrepiti mednarodno povezovanje; prav tako je zaradi racionalnosti in okrepitve organizacij nujno spodbuditi povezovanje v okviru lokalnih centrov, ki nudijo organizacijam storitve in potrebna znanja;
9. krepitev transparentnosti in odgovornosti delovanja civilne družbe: tudi organizacije civilne družbe so za svoje delovanje odgovorne javnosti, zato je treba povečati transparentnost delovanja in družbeno odgovornost.

Glede dimenzije **practiciranje vrednot** so bili oblikovani naslednji predlogi (predloga 1 in 2 so udeleženci izpostavili kot prioriteta):

1. vključevanje vrednot v strateške usmeritve organizacije (usposabljanje za strateško planiranje): organizacije bi morale vrednote, ki jih pri svojem delovanju spoštujejo, tudi deklarirati, saj bi tako izboljšale zgled, ki ga dajejo;
2. nadaljevanje uveljavljanja standarda kakovosti med organizacijami civilne družbe: za preseganje neurejenega delovanja organizacij se je uvedba standarda kakovosti izkazala kot dobra, zato je treba širiti to prakso;
3. dvigovanje etike civilne družbe (izpostavljanje primerov dobre prakse): organizacije morajo same odpravljati nepravilnosti in sploh slediti višji etiki pri svojem delovanju;
4. osveščanje organizacij civilne družbe za promocijo vrednot z lastnim zgledom: organizacije zaradi svoje družbene odgovornosti pomembno vplivajo na širšo družbo z lastnim zgledom, kar bi morala postati ena od strateških usmeritev sektorja;
5. tekoče odzivanje na aktualne probleme: odnos do vrednot in izpostavljanje pozitivnih vrednot se pokažeta tudi skozi sprotno reagiranje na negativne družbene pojave.

Glede dimenzije **zaznava vpliva** so bili oblikovani naslednji predlogi (predloge 1–5 so udeleženci izpostavili kot prioritete):

1. pridobitev politične volje in izobraževanje javnih uslužbencev za civilni dialog: javni uslužbenci na splošno premalo poznajo sektor civilne družbe in njegovo participativno vlogo, potrebna je njihova senzibilizacija;
2. povečanje vpliva civilne družbe v času volitev (za pridobitev ustrežnejših kandidatov): z aktivnostmi v predvolilnem času je treba začeti presegati državljansko apatijo in spodbujati kandidiranje na lokalnem in na nacionalnem nivoju;
3. izboljšanje načinov komunikacije za doseganje ciljev (lobiranje): nedoseganje zastavljenih ciljev je tudi posledica slabega komuniciranja in neakovostnega lobiranja;
4. izvajanje metod pritiska za doseg civilnega dialoga (nevladna stavka, državljanska nepokorščina): za preseganje ignorance države bi bilo treba tudi na druge načine pokazati na pomembnost civilnega sektorja (npr. posledice, če bi stavkali vsi prostovoljci);
5. zahtevanje primernih mehanizmov s strani države za civilni dialog v konkretnih primerih: tudi če so mehanizmi vključevanja javnosti (npr. na področju okolja) zakonsko določeni, država zahteve zgolj formalno izpolni, za civilni dialog pa je treba za vsak konkreten primer poiskati ustrezne načine, ki bodo najbolj konstruktivni in bodo optimalno dosegali namen zakonsko določenega instituta;
6. večja promocija in pridobitev naklonjenosti javnosti civilnemu sektorju (tudi promocija prednosti civilne družbe s primeri dobre prakse iz tujine): za vzpostavitev boljšega civilnega dialoga je treba pridobiti naklonjenost javnosti skozi promocijo;
7. uveljavljanje pravnih sredstev pri pristojnih institucijah Evropske unije v primerih konkretnih kršitev: bolje je treba izkoriščati možnosti, ki jih institucije EU nudijo v primeru kršitev države;
8. vzgoja državljanov za civilni dialog (v šoli in doma): v okviru vzgoje za državljansko odgovornost je potrebna tudi vzgoja za civilni dialog – ustrezno informiranje o možnostih;
9. zagotavljanje stabilnega financiranja, ki daje možnost neodvisnosti organizacij;
10. krepitev mrež nevladnih organizacij: s procesom povezovanja je nujno nadaljevati zaradi večanja moči glasu na strani organizacij civilne družbe;
11. izboljšanje strokovne argumentacije (dodajanje »know-how«): izboljšati je treba kakovost argumentacije v civilnem dialogu z vključevanjem strokovnjakov, če to dopuščajo materialne zmožnosti;

12. spodbujanje zavedanja posameznikov in organizacij civilne družbe, da lahko vplivajo: treba je spodbujati preseganje samoomejvalne misli, da ni mogoče nič spremeniti;
13. dvig zaposlenosti v organizacijah civilne družbe: ob zagotavljanju materialnih pogojev je treba doseči višji odstotek zaposlenosti in kadrovske stabilnosti, kar omogoča delovanje organizacij, ki presega zgolj preživetje;
14. spodbujanje aktivizma: ob nedavni akciji Očistimo Slovenijo se je izkazalo, da aktivizem širšega obsega daje velike sinergijske učinke, zato bi bilo treba tovrstno prakso ustaliti;
15. povečanje števila premišljenih dolgoročnih kampanj: tudi zaradi finančnih možnosti se nekatere ideje razvijajo le kratek čas in ne dosežejo želenih učinkov, ker bi bilo za to potrebno daljše časovno obdobje; organizacije morajo v okviru dolgoročnega strateškega načrtovanja to predvideti in tem ciljem slediti.

Organizacije civilne družbe, predvsem pa njihove mreže, bi morale podane predloge aktivnosti, ki izhajajo iz razprave predstavnikov civilne družbe, podpirajo pa jih tudi ugotovitve raziskave, vključiti v svoje strateške načrte in jih dosledno izvajati, saj le tako lahko prispevajo k izboljšanju stanja civilne družbe.